

Анотація

А.М.Богуш

Истоки предшкольного образования в педагогическом измерении В.Сухомлинского

В статье дана характеристика взглядам В.Сухомлинского на подготовку детей к школе; определены принципы организации обучения детей к школе. Раскрыто сущность понятий „специальная” и „общая подготовка детей к школе”, „готовность”, „предшкольное образование”.

Ключевые слова: В.Сухомлинский, подготовка детей к школе, готовность, предшкольное образование.

Summary

A.M.Bohush

Origins of Pre-School Education in Pedagogical Dimension of V.O.Sukhomlyns'kyi

Characteristic of V.O.Sukhomlyns'kyi's views to children's preparation to school is done in the article; the principles of training children for school organization are determined. The essence of the notions "special" and "general preparation of children to school", "readiness", "pre-school education" is revealed.

Key words: V.O.Sukhomlyns'kyi, preparation of children to school, readiness, pre-school education.

Дата надходження статті:

„2” вересня 2011 р.

УДК 376.54:929 В.Сухомлинський (477)(045)

Л.С.БОНДАР,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
(м.Київ)

Погляди В.О.Сухомлинського на розвиток обдарованості дітей

У статті розкрито погляди В.О.Сухомлинського про виявлення обдарованої молоді, розвиток її розумових та творчих здібностей; визначено умови формування таланту й обдарованості школярів.

Ключові слова: обдарованість дітей, розумові здібності, розвиток, творчість і талант.

У світлі поставлених перед школою нових завдань треба по-новому підходити до виховання життєтворчої особистості. Серед глобальних проблем сучасності провідне місце займає проблема розвитку обдарованості дітей. Реалізуючи програму „Творча обдарованість”, педагоги постійно звертаються до педагогічної спадщини видатного педагога В.О. Сухомлинського, який писав: „Немає дітей обдарованих і не обдарованих, талановитих і звичайних. Обдаровані, талановиті всі без винятку діти. Розпізнати, виявити, розкрити, виростити, виплекати в кожного учня його неповторно індивідуальний талант – це означає піднести особистість на високий рівень розвитку людської гідності” [5, с.96].

Кабінет Міністрів України ухвалив „Державну цільову програму роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 роки”, якою визначено такі завдання: сприяти формуванню інтелектуального потенціалу нації, створити оптимальні умови для виявлення обдарованої молоді й надання їй підтримки в розвитку творчого потенціалу. Раннє виявлення обдарованих і талановитих дітей, їх навчання та виховання – найважливіші складові творчого доробку та практичного досвіду В.О. Сухомлинського.

Школа повинна створювати умови для розвитку творчих можливостей учнів, адже суспільний економічний прогрес визначає творча, обдарована, талановита особистість. Щоб отримати позитивні результати роботи з обдарованими учнями, треба створити індивідуальні самоосвітні програми для них на основі діагностики та самоаналізу.

У руках кожного педагога доля десятків, сотень людських життів, і саме педагог має відкривати в кожній людині творця, ставити перед собою мету вірити в талант і творчі сили кожного вихованця. Пошук та ініціатива вчителів повинні спрямовуватися не лише на загальний розвиток дитини, а й на більш поглиблене вивчення нею профільних предметів. Упровадження ефективних методичних засобів і технологій пошуку, навчання, виховання та самовдосконалення обдарованих дітей – головна мета сучасних педагогів. Її можна досягти лише спільними зусиллями учителів та учнів.

Педагогічна система навчально-виховної роботи Василя Олександровича ґрунтується на тому, щоб кожний учень „займався улюбленою працею, і чим глибше він вникне в цю працю, тим більше розвиватимуться його здібності й талант, тим щасливішим буде його життя” [7, с.18]. Ці

слова В.О. Сухомлинський виголосив понад 40 років тому. На жаль, у сучасній педагогічній практиці не завжди створюються необхідні умови для учня, щоб він міг виходити за межі програми з того предмета, який його найбільше цікавить і до якого в нього є здібності. А це, на думку Василя Олександровича, саме той шлях, з якого розпочинається творча науково-дослідна робота. В „Енциклопедії освіти” (2008) зазначається: „Бажано, щоб навчання обдарованих дітей будувалося на основі спеціально розроблених програм, котрі сприяли б повній реалізації їх творчого й інтелектуального потенціалу, дозволяючи водночас уникати однобокості психічного розвитку, а також надмірного психічного навантаження і перевтоми” [1, с.596].

Відомі вчені А.А. Мазаракі та І.С. Волощук вважають, що на сьогодні немає однозначного й вичерпного визначення поняття обдарованості. До того ж, на їхню думку, не розроблено жодної достатньо валідної та надійної методики виявлення обдарованих і талановитих індивідів. Вони наводять ряд визначень поняття обдарованості різних науковців, а саме: якісно особливе поєднання здібностей; наявність загальних здібностей; розумовий потенціал, цілісна індивідуальна характеристика пізнавальних можливостей і здібностей з навчання; сукупність задатків, характеристика міри вираження і своєрідності природних передумов здібностей; високий рівень розвитку здібностей людини, що дає їй змогу досягти особливих успіхів у певній діяльності; талант до певного виду діяльності й унікальні творчі здібності [2, с.187-194]. Аналіз свідчить, що тривалий час обдарованість асоціювалася виключно з інтелектуальними здібностями людини.

Розвиток здібностей значною мірою визначається умовами виховання, особливостями сформованості особистості. Вихідною передумовою для розвитку здібностей є природні задатки, з якими дитина з'являється на світ. Здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що є умовою успішного виконання конкретної діяльності. Вони проявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності. Специфічними є шляхи розвитку спеціальних здібностей. Кожна здібність має свої структури та рівні. Репродуктивний рівень забезпечує високе вміння засвоювати знання, оволодівати діяльністю, творчий – сприяє формуванню нового оригінального рівня. Кожна репродуктивна діяльність має елементи творчості.

Рівень розвитку здібностей залежить від якості знань та умінь, природних задатків людини, „тренуваності” мозкових структур, що беруть участь у пізнавальних і психомоторних процесах. Із здібностями тісно пов'язані нахили, тобто вибіркова спрямованість індивіда на певну діяльність.

Будь-яка здібність включає певні якості пам'яті людини. Особливо важливе значення при цьому мають такі риси, як швидкість запам'ятовування, її міцність, повнота, готовність, точність відтворення. Зазвичай у людей з високими здібностями спостерігаються добра пам'ять, ширина, глибина, ясність думки, послідовність, самостійність, здатність швидко зосереджувати сили свого розуму на нових завданнях і енергійно працювати над їх розв'язанням.

Здібності школярів поділяються на загальні і спеціальні. Загальними вважаються здібності до навчання, розумові здібності і здібності до праці. До спеціальних здібностей належать здібності в окремих галузях діяльності (літературна, математична, біологічна, музична, спортивна, конструкторська, технічна, сценічна тощо). Діти, з високим рівнем розвитку загальних і спеціальних здібностей є обдарованими. Вони характеризуються високою допитливістю і дослідницькою активністю, мають чудову пам'ять, „рано оволодівають мовою й абстрактним мисленням, їх вирізняє здатність безпомилково кваліфікувати інформацію і категоризувати досвід, вміння широко використовувати знання.

В обдарованих дітей спостерігається підвищена концентрація уваги, наполегливість у досягненні результату в тій галузі, котра їх цікавить. Вони допитливі, чутливі до вишукування нових проблем, їм притаманні фантазія, оригінальність, вони невтомні у своїх пошуках, здатні нестандартно мислити, виявляють творчу активність” [1, с.596].

Правильно організоване навчання може й повинно сприяти розвитку розумових сил учнів. Педагоги Пависької школи створювали умови для опанування школярами прийомів розумової діяльності, стимулювали в них розвиток творчих здібностей, „емоційне пробудження розуму”, „активність думки”.

Творчість Василь Олександрович назвав самою „суттю життя в світі знань і краси”, а творчу діяльність школяра розглядав як стимул розвитку пізнання. „Творчість, – писав він, – є шаблянкою самостійного мислення, на якій дитина пізнає радість власної думки, переживає моральну гідність творця” [3, с.434].

Навчально-виховний процес у Павиській школі був спрямований на розвиток творчих здібностей кожного учня. Видатний педагог прагнув, щоб кожний школяр пережив стан творчого піднесення, радісного хвилювання. Він пропонував приділяти велику увагу розвитку психічних процесів – пам'яті, мислення, уваги, уяви. Саме міра їх досконалості є основою для розвитку творчих здібностей школярів. Творчість – це формування спостережливості, допитливості й

розвиток пізнавального інтересу. Не втрачають актуальності повчання видатного педагога: „Гармонія знань і вмінь, зміцнення пам'яті, розвиток творчих здібностей – усе це залежить від того, що відбувається із знаннями: складаються вони в голові як мертвий багаж чи *живуть*, перебувають у постійному русі, тобто творчо застосовуються” [8, с.100].

Розумове виховання особистості у процесі навчання здійснюється тільки тоді, коли свідоме і глибоке засвоєння знань учитель розглядає як засіб розвитку пізнавальних і творчих сил та думки, яка „завжди шукає, ніколи не задовольняється досягнутим». Василь Олександрович був глибоко переконаний, «що жива, допитлива, творча думка формується у вихованця тоді, коли відносно знань він займає свою особисту життєву позицію. Активне вираження особистого ставлення до набутих знань – це і є те, що слід називати розумом особистості, яка формується ... Знання з кожного предмета несуть у собі виховний потенціал для становлення, формування живого, творчого розуму” [8, с.93–94].

Переступивши поріг школи, дитина потрапляє в атмосферу різноманітної творчої праці. Широко вводять дітей у світ творчості різноманітні гуртки: науково-предметні, технічні, сільськогосподарські. Учитель має допомогти дитині знайти серед багатьох життєвих доріг ту, яка відкриє їй „золоту жилку”, що принесе радість творчості на благо суспільства й допоможе розкритися всім задаткам і здібностям. Шлях до успіху, як стверджував В.О. Сухомлинський, іде через тривалі пошуки. Він наголошував, що „від характеру праці й суспільного життя залежить розвиток природних задатків як передумов індивідуальних нахилів особистості, розвитку її здібностей, талантів” [8, с.233].

Для правильної організації дитячої творчості надзвичайно велике значення має врахування вікових особливостей дітей. Так, у молодшому шкільному віці важко поєднувати художню творчість з творчими елементами трудової діяльності. Особливо захоплювала павлівських школярів творчість у таких видах праці, як випилювання, випалювання, вишивання. За спеціально створеною програмою 7-10-річні вихованці виконували трудові завдання творчого характеру в кабінеті живої природи, в теплиці, саду, на ділянці: вирощування рослин, догляд за тваринами і свійською птицею, заготівля місцевих добрив і внесення їх у ґрунт.

Для підліткового віку є характерним безперервне поглиблення інтелектуального та емоційного розвитку. Підліток намагається мати свою власну думку переконання: він не може і не хоче лишатися стороннім спостерігачем, прагне внутрішньо переконатися у правильності своїх поглядів. У Павлівській середній школі звертали особливу увагу на виявлення інтелектуальних інтересів підлітків у конкретній трудовій діяльності: обробці металів, конструюванні, моделюванні, вирощуванні плодівих дерев і винограду. Поступово кожний підліток усвідомлював, що в нього є своя улюблена праця.

Якщо молодшого школяра, стверджував педагог-новатор, ще мало хвилювала оцінка його розумових здібностей, то „підліток уже дуже чутливий до неї” і болісно переживає труднощі. У своїй практичній роботі педагоги Павлівської середньої школи додержували правила: які невдачі не спіткали б учня, він повинен подолати їх власними зусиллями.

Загальновідомо, що творчість є великою потребою людини, приносить насолоду й радість, додає сили. Діти стомлюються від одноманітної роботи більше, ніж від навчання, коли вони можуть проявити себе чи зробити хоча б маленьке відкриття. Серед напрямів удосконалення роботи з підготовки учнів до творчої самоосвітньої діяльності слід назвати такі: забезпечення активності й закріплення творчої самостійності; актуалізація та закріплення потреби в творчості; активізація самоосвіти тощо.

Багаторічні спостереження педагога-новатора і вченого-експериментатора В.О. Сухомлинського привели до висновку, що необхідною умовою формування таланту й обдарованості є:

- інтенсивна діяльність;
- експериментальна робота учнів;
- озброєння школярів технологією самоосвітньої роботи;
- розвиток природних індивідуальних здібностей кожної особистості;
- забезпечення системної цілеспрямованої роботи з обдарованими учнями;
- створення у школі матеріальної бази для творчої праці дітей;
- створення широкої мережі факультативів і гуртків (науково-предметні, науково-технічні, юнацькі, літературно-творчі, трудової технічної творчості, краєзнавчі), бригад юних механізаторів і малої механізації;
- розвиток поетичної творчості учнів тощо.

Наукова та педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського надійно слугує вдосконаленню навчально-виховного процесу школи, реформуванню національної системи освіти не лише в

Україні, а й в усьому світі. Шукаючи відповіді на різноманітні педагогічні проблеми сучасності, ми знову і знову звертаємося до думок та досвіду видатного педагога В.О. Сухомлинського.

За відносно коротке життя директор сільської школи зумів своїм талантом і працею досягти висоти світової педагогіки. Кожний новий день віддаляє нас від того часу, коли жив і творив В.О. Сухомлинський, але його думки і справи з часом не тільки не старіють, не тільки не віддаляються, а стають дедалі ближчими, потрібнішими новим поколінням.

Список використаних джерел та літератури:

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 596.
2. Мазаракі А. А. Ретроспективний огляд становлення теоретичного базису диференціації навчального процесу у ВНЗ / Мазаракі А. А., Волощук І. С. // Пед. і психол. науки в Україні / А. А. Мазаракі, І. С. Волощук. – Т. 4. Педагогіка і психологія вищої школи. – К. : Пед.думка, 2007. – С. 187–194.
3. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 426–436.
4. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С. 209–400.
5. Сухомлинський В. О. Людина неповторна / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 80–96.
6. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С. 403–641.
7. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 4. – С. 7–390.
8. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С. 55–206.

Анотація

Л.С.Бондарь

Взгляды В.А. Сухомлинского на развитие одаренности детей

В статье раскрыты взгляды В.А. Сухомлинского о выявлении одаренной молодежи, развитии ее умственных и творческих способностей; определены условия формирования таланта та одаренности школьников.

Ключевые слова: одаренность детей, умственные способности, развитие, творчество и талант.

Summary

L.S.Bondar

V.O.Sukhomlyns'kyi's Views to the Development of Children's Giftedness

V.O.Sukhomlyns'kyi's views as for identification of gifted young people, development of their mental and creative abilities are revealed in the article; the conditions of formation of talent and giftedness of schoolchildren are determined.

Key words: children's giftedness, mental abilities, development, creativity, talent.

Дата надходження статті:

„2” вересня 2011 р.

УДК 373.3.091

Г.П.БОНДАРЧУК,

*науковий кореспондент лабораторії початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(м.Київ)*

**Морально-етична складова соціалізації молодших школярів у координатах педагогіки
В.Сухомлинського**

У статті здійснено аналіз наукових напрацювань, що стосуються соціалізації як педагогічного феномена. Схарактеризовано бачення В.О.Сухомлинським освітнього середовища як чинника соціалізації та проілюстровано на прикладі діяльності Павлівської школи.

Ключові слова: соціалізація, освітнє середовище школи, морально-етичний зміст виховання, спадщина Сухомлинського.

Постановка проблеми в загальному вигляді... У науковій літературі термін „соціалізація” розглядається як процес входження індивіда в сферу суспільних відносин, завдяки чому засвоюється культурно-нормативна система цінностей. У цьому процесі людина вчиться жити і взаємодіяти з іншими людьми. Таким чином відбувається освоєння певних соціальних ролей і функцій.